

Arbejderspørgsmaalet og dets Løsning.

Af Prof. Will. Scharling.

I. Arbejdernes Produktionsforeninger.*)

Der er nu til Dags næppe Nogen, som med Opmærksomhed følger Tidens Udvikling, uden at han ved at høre «de sociale Spørgsmaal» nævne strax tænker paa Arbejderspørgsmaalet. Der kan heller ikke være nogen Tvivl om, at Alt, hvad der angaar Arbejdernes Stilling og Livsvilkaar, indtager en fremragende Plads blandt vor Tids Samfundsspørgsmaal; men derimod kan der vel rejses Tvivl — som der er bleven rejst Tvivl — om, hvor vidt der med Grund kan tales om «Arbejderspørgsmaalet», som om Alt samlede sig i et enkelt Spørgsmaal, og om det ikke snarere bør siges, at der her foreligger en hel Række Spørgsmaal af mere eller mindre indgribende Betydning. Selv om man indrømmer dette, maa det dog utvivlsomt fastholdes, at det har sin Berettigelse at tale om Arbejderspørgsmaalet; thi et saadant Spørgsmaal er bleven rejst og har gjort Krav paa at finde en Besvarelse. Spørgsmaalet er nemlig det, om der overhovedet skal existere

*) Til Grund for denne første Artikel ligger til Dels et paa Industrimødet holdt Foredrag om samme Gjenstand. Selve Foredraget i dets oprindelige Form vil blive meddelt i Beretningen om Industrimødet.

Arbejderspørgsmaalet og dets Løsning.

Af Prof. Will. Scharling.

I. Arbejdernes Produktionsforeninger.*)

Der er nu til Dags næppe Nogen, som med Opmærksomhed følger Tidens Udvikling, uden at han ved at høre «de sociale Spørgsmaal» nævne strax tænker paa Arbejderspørgsmaalet. Der kan heller ikke være nogen Tvivl om, at Alt, hvad der angaar Arbejdernes Stilling og Livsvilkaar, indtager en fremragende Plads blandt vor Tids Samfundsspørgsmaal; men derimod kan der vel rejses Tvivl — som der er bleven rejst Tvivl — om, hvor vidt der med Grund kan tales om «Arbejderspørgsmaalet», som om Alt samlede sig i et enkelt Spørgsmaal, og om det ikke snarere bør siges, at der her foreligger en hel Række Spørgsmaal af mere eller mindre indgribende Betydning. Selv om man indrømmer dette, maa det dog utvivlsomt fastholdes, at det har sin Berettigelse at tale om Arbejderspørgsmaalet; thi et saadant Spørgsmaal er bleven rejst og har gjort Krav paa at finde en Besvarelse. Spørgsmaalet er nemlig det, om der overhovedet skal existere

*) Til Grund for denne første Artikel ligger til Dels et paa Industrimødet holdt Foredrag om samme Gjenstand. Selve Foredraget i dets oprindelige Form vil blive meddelt i Beretningen om Industrimødet.

en Arbejderklasse i dette Ords almindeligst vedtagne Betydning; om den nu stedfindende Sondring imellem Arbejdere og Arbejdsherrer skal vedblive at bestaa; om der skal gives en Klasse af Arbejdere, der maa gjøre deres Arbejdskraft til Gjenstand for Kjøb og Salg og sælge deres Arbejde for en forud bestemt Løn uden Hensyn til det virkelige Udbytte, som dette giver; eller om det er muligt at vende tilbage til Forholdets naturlige og oprindelige Form, til en Samvirken imellem ligestillede Kræfter, af hvilke Enhver virker paa sin Maade og derefter tager en forholdsmæssig Del i Udbyttet, stor eller lille, efter som hans Andel i den fælles Virksomhed har været mere eller mindre betydelig. Det er dette, som er Arbejderspørgsmaalet i Særdeleshed; det er ikke et Spørgsmaal om et Mer eller Mindre, om en højere eller lavere Løn, om en kortere eller længere Arbejdstid — men det er et Spørgsmaal om at være eller ikke være, om Løn eller ikke Løn, om den bestaaende Samfundsordning eller en Omvæltning deraf.

Der er ingen Nødvendighed for, at denne Omvæltning skal foregaa paa en voldsom Maade; tvært imod, den kan meget vel gaa for sig i al Stilhed, med Ro og Orden. Og netop saaledes har det været de Mænds Mening, at den skulde foregaa, som have taget Ordet for at løse Arbejderspørgsmaalet ved at gjøre Arbejderne selv til deres egne Arbejdsherrer igjennem Oprettelsen af Produktionsforeninger. De have troet, at man ad denne Vej kunde reformere hele det bestaaende Samfund og ikke blot skaffe Arbejderspørgsmaalet ud af Verden ved at ophæve Forskjellen imellem Arbejdere og Arbejdsherrer, men ogsaa tilvejebringe en fuldkommere og bedre Samfundsordning; de have troet, at man herved ikke blot

kunde forskaffe Arbejderne en Selvstændighed og Uafhængighed, som de nu formentlig savne, men tillige tilvejebringe en langt rigere Produktion, en langt større Overflod af Forbrugs- og Nydelseskjenstande af enhver Art, saa at ikke blot de nu saakaldte Arbejdere, men overhovedet ethvert Samfundsmedlem fik et større Maal af Velvære end nu. Og Planen er ingenlunde en Kimære; dens Udførelse er ikke blot en Mulighed, men en Virkelighed; den er bleven prøvet, og den er lykkedes — men den er ogsaa mislykkedes, og der foreligger alt tilstrækkelig Erfaring, til at man kan dømme om denne Plans Værd og om den Indflydelse, den vil kunne øve paa Tilvejebringelsen af en Omvæltning af de bestaaende Samfundsforhold.

Opgaven kan betragtes fra et dobbelt Synspunkt, og Dommen beror strax paa det Synspunkt, hvorfra Sagen betragtes. Dersom Formaålet skal være det, at gjøre Arbejderne uafhængige af enhver Anden, at afskaffe ethvert Over- og Underordningsforhold og gennemføre en fuldstændig Ligestilling imellem alle Samvirkende, saa er Planen helt og holdent en Kimære, for saa vidt den ikke gaar ud paa at slaa en Streg over Aarhundreders Fremskridt og føre Produktionen tilbage til saa simple og oprindelige Former, at dens Udbytte bliver højst ubetydeligt i Sammenligning med det nuværende. Thi en vidtstrakt Arbejdsdeling, der er den første Betingelse for et rigt Udbytte af Produktionen, kræver med Nødvendighed en Styrelse og Ledelse, og Alles selvstændige Uafhængighed vilde her være enstydig med et Anarki, der paa det materielle Omraade er endnu mere fordærveligt end paa det politiske. Selv en lille Bedrift kræver en vis Organisation til sin Bestaaen og dermed en Underordning under

en fælles Styrelse, dersom den skal lykkes; en Fabrikation i det Store kan end ikke tænkes uden slig Ledelse fra oven. Den er lige saa fornøden i en Produktionsforening som blandt en Samling af lønnede Arbejdere; og det Følgende vil vise, at de Produktionsforeninger, der ere lykkedes, væsentlig skyldes en energisk Ledelse dette Held, medens Mangelen heraf har været en Hovedårsag til, at saa mange ere mislykkedes.

Ganske anderledes stiller Sagen sig, naar Formaalet er at gjøre Arbejderne selv til Driftsherrer. Dette Ord tages i den daglige Tale meget hyppig som enstydig med Driftens Bestyrer, og i Almindelighed er ogsaa den samme Person, der forestaar og leder en vis Bedrift, tillige dennes Driftsherre. Thi den egentlige og virkelige Betydning af dette Ord er den, at den Paagjældende overtager Driftens Chancer. Derimod er der aldeles Intet til Hinder for, at han overlader den daglige Ledelse og Styrelse og desuden det hele Forhold til Arbejderne, deres Antagelse og Afskedigelse saa vel som Fastsættelsen af deres Løn, til en Anden, der selv modtager en fast Løn, og altsaa for saa vidt selv hører til de lønnede Arbejders Klasse, hvor meget han saa end fremtræder som de andre Arbejders Foresatte. Forholdet viser sig navnlig klart ved et Aktieselskab; Aktionærerne ere Driftens Herrer, i det de have overtaget Driftens Chancer, hvilket navnlig træder tydeligst frem ved en Sammenligning mellem dem og de Obligationsejere, der have sat Kapital i Foretagendet. Disse erholde en bestemt, forud fastsat, Rente af deres Penge uden Hensyn til Foretagendets Rentabilitet, ganske paa samme Maade som Arbejderne modtage deres uden Hensyn til Virksomhedens Udbytte bestemte Løn. Aktionærerne derimod oppebære

snart mere, snart mindre end den almindelige Rente af deres Penge, og derfor ere de at anse som Driftsherrer, der ogsaa have den fuldkomne Raadighed over Foretagendets Fortsættelse eller Standsning m. v.; men den daglige Ledelse er overdraget til en Driftsbestyrer, hvis Løn kun derved adskiller sig fra de ringere Arbejders, at den er større. At den hyppig tillige er tillagt ham som Procenter af Udbyttet, forandrer ikke Forholdet; det Samme kan jo meget vel være Tilfældet med de almindelige Arbejdere; ja, der er netop i den senere Tid gjort flere ret mærkelige Forsøg paa ved en slig Lønningsmaade at knytte Arbejdernes Interesse fastere til Bedriften. Men baade i det ene og det andet Tilfælde vedbliver dog det gamle Lønningssystem at være Hovedsagen — og derved vedbliver Arbejderspørgsmaalet som saadant at existere. Kunde det derimod lykkes at tilintetgjøre Lønningssystemet ved at gjøre Arbejderne selv til Driftsherrer i dette Ords rette Betydning, saa er det vel ingenlunde sagt, at deres materielle Kaar ubetinget vilde blive bedre, end de nu ere for mange af dem, men saa vilde dog den Væsensforskjel, der nu bestaar imellem Arbejderklassen og de andre Samfundsklasser, falde bort, saa vilde der lige saa lidt existere et Arbejderspørgsmaal, som der nu existerer et Grosserer- eller Gaardejerspørgsmaal. Gennemførelsen af Arbejder-Produktionsforeninger maa derfor utvivlsomt betragtes som en Løsning af Arbejderspørgsmaalet.

Hermed er det ingenlunde vor Mening at sige, at alle Arbejdet og de Arbejdende vedrørende Spørgsmaal skulde være bortfaldne med det Samme. Spørgsmaalet om Forholdet imellem Kapital og Arbejde f. Ex. vil ligefuldt vedblive at bestaa, saa vist som det den Dag i Dag

gjør sig gjældende imellem Haandværksmesteren og Kapitalisten, imellem Landejendomsbesidderen og Prioritets-haveren. Og lige saa lidt vilde Forskjellen imellem Rige og Fattige falde bort, saa vist som der altid vil gives Nogle, som komme godt ud af det, og Andre, som ikke kunne komme ud af det, og saa vist som der ogsaa nu til Dags gives forarmede Haandværksmestere, fallerede Handlende og ødelagte Fabrikanter. Og endelig vilde, som alt berørt, et Over- og Underordningsforhold nødvendig vedblive at maatte bestaa, om end ad Frivillighedens Vej. Ja, i og for sig vilde der Intet være til Hinder for, at dette sidste Forhold blev det Modsatte af, hvad det nu er, og at de Ledende eller Styrende fremtidig blev de Lønnede istedenfor de Lønnende. Man kan saaledes meget vel tænke sig, at f. Ex. en Forening af Mursvende antage en Arkitekt til at gjøre Tegning og Overslag til den Bygning, som de ved forenede Kræfter vilte opføre, og give ham en forud fastsat Betaling herfor, eller at Juvelerarbejdere lønne en Kunstner for de Tegninger, hvorefter de arbejde. Ja, det kunde vel endogsaa tænkes, at en Samling Svende, der arbejdede for egen Regning, kunde antage deres forrige Mester til lønnet Forretningsfører og Driftsbestyrer. Men til Idealet af Produktionsforeninger hører det, at Alle, der deltage i den fælles Virksomhed, ogsaa faa deres Fortjeneste bestemt efter Forretningens Udbytte, og Alle i Forening fremtræde som ligeberettigede Herrer over Driften, om end Driftsgevinsten kan deles i forskjelligt Forhold efter Arbejdets forskjellige Art og Beskæffenhed.

Under denne Forudsætning maatte det da ganske vist siges, at Arbejderspørgsmaalet som egentlig socialt Spørgsmaal, som et Spørgsmaal om Forholdet imellem

Samfundsklasser, hvis Fortjenester og Indtægter bestemmes efter forskellige Principer, vilde være bortfaldet. Men noget Andet er det, om herved Arbejdernes materielle Stilling vilde blive stort bedre, end den nu er. Naar Adskillige synes at tro, at Arbejderne nødvendig maatte komme til at høre til de bedre stillede, de velstaaende Klasser, saa snart de blot blev Driftsherrer og selv fik den Fortjeneste, der nu tilfalder disse, da beror dette paa en Illusion om Driftsgevinstens Størrelse og en Misforstaaelse af dennes Væsen, hvilket vi i en anden Artikel i et senere Hæfte nærmere skulle paavise. Her skulle vi foreløbig se bort derfra og indskrænke os til Betragtningen af, hvad dels Forholdets Natur, dels Erfaringen lærer om Produktionsforeningernes Fortrin og Mangler saa vel som om deres Udsigt til at lykkes og om Muligheden af, at de helt kunne afløse den bestaaende Ordning.

Produktionsforeninger frembyde da ganske vist i økonomisk Henseende adskillige Fordele fremfor den nu bestaaende Ordning af Arbejdsvirksomheden. Det følger nemlig af sig selv, at Arbejdernes Interesse ganske anderledes knytter sig til et Foretagende, af hvis Held eller Uheld deres hele Arbejdsfortjeneste afhænger, end Tilfældet kan være, naar det aldeles ingen Indflydelse har paa deres Løn, om Forretningen gaar mere eller mindre godt. Og denne større Interesse viser sine Virkninger i flere Retninger; ikke blot vil der her ligesom ved Akkordlønning arbejdes mere energisk og vedholdende, men selve Arbejdets Kvalitet bliver ogsaa bedre, Noget, der navnlig i visse Professioner har en stor Betydning. Derhos vil der i Almindelighed vises en langt større Omhu for Bevaringen af de Redskaber, der benyttes, og en

større Sparsommelighed med de Materialier, der anvendes, og hvor meget alt dette kan have at sige, fremgaar t. Ex. deraf, at Malerfirmaet Leclair i Paris, der for længe siden har indført det saakaldte copartnership (at give Arbejderne en vis Del i Udbyttet) i sin Forretning, har anslaaet den sidstnævnte Besparelse til 25 centimer (8 Sk.) pr. Dag for hver Arbejder, medens den større Arbejdsiver skulde forøge Indtægten med 50 centimer pr. Dag — altsaa i Alt en Merfortjeneste af omtrent 75 Rd. om Aaret for hver Arbejder.

Men til disse Fordele svare da almindeligvis Vanskeligheder og Ulemper, der hyppig mere end opveje dem. Hovedvanskeligheden bestaar naturligvis i at faa den ledende og styrende Virksomhed udført, som ellers umiddelbart tilfalder Driftsherren i Forholdet til de lønnede Arbejdere. Uden en saadan Overledelse falder den hele Bedrift fra hinanden, ikke at tale om, at enhver producerende Bedrift udadtil maa have en Repræsentant, som kan træde i de fornødne Handelsforbindelser baade til Anskaffelse af Raastoffer og til Afsætning af de færdige Produkter. Det er vel i det Foregaaende bemærket, at der i og for sig Intet er til Hinder for at tænke sig, at de tidligere Arbejdere antage deres forhenværende Arbejdsherre til fremdeles at lede det hele Foretagende mod en vis bestemt Løn eller mod en vis Del af Udbyttet. Men afset fra, at de rent personlige Forhold i Almindelighed faktisk ville forhindre et sligt Arrangement, maa det erindres, at en saadan Forretningsbestyrer dog altid, selv om han faar en stor Del af Udbyttet, paa ingen Maade har en saadan Interesse i Forretningen, som han havde, da dens Held eller Uheld ene berørte ham selv. Dette viser sig til fulde netop ved Aktieselskaber,

der saa godt som aldrig, selv om de lønne en Forretningsfører nok saa godt og det netop med Procenter af Udbyttet, kunne indlade sig paa en egentlig Konkurrence med private Handels- eller Produktionsfirmaer. Derfor er det jo ogsaa en af Erfaringen noksom stadfæstet Erkjendelse, at Aktieselskaber trives desto bedre, jo mere deres Virksomhed enten er faktisk monopoliseret eller væsentlig gaaer ud paa at yde bestemte Tjenester, saa at der kan lægges en fast Plan for den hele Virksomhed og den hele Administration finde Sted efter fuldkomment bestemte Regler, saasom Driften af Telegrafer, Jernbaner og Sporveje, hvor det større eller mindre Held væsentlig beror paa den lagte Kjøreplan og de fastsatte Taxter, — Momenter, som Aktionærene selv kunne skjønne over og afgjøre. Men selv om man vilde fastholde, at den Mangel, som Driftsbestyrerens mindre levende Interesse i Foretagendet frembyder, i Produktionsforeninger vilde opvejes derved, at alle de Interesserede, hvad jo ikke er Tilfældet med Aktieselskaberne, selv udføre alt Arbejdet, saa maa det bemærkes, at Aktieselskaberne paa den anden Side frembyde det Fortrin fremfor Produktionsforeningerne, at der i dem kan gives Forretningsføreren en Myndighed over Arbejderne, som Foreningernes Driftsbestyrer ikke vil have. Her ere Arbejderne jo netop ikke blot deres egne, men selve Forretningsførerenes Herrer, saa vist som det er dem, der antage ham, og ikke omvendt. Han er altsaa bunden til de Arbejdere, der nu engang have sluttet sig sammen; der er ordentligvis ikke Tale om, at han kan afskedige Nogen af dem eller overhovedet med Virkning gjøre sin Myndighed gjældende over for den Enkelte. Det maa derhos erindres, at Arbejderne netop i Almindelighed ville

være saa meget mindre tilbøjelige til at undergive sig en Andens Myndighed og adlyde, som det lige saa meget er Uviljen imod det Afhængigheds- og Underordningsforhold, hvori de stod, der har bevæget dem til selv at blive Driftsherrer, som det er Ønsket om at faa større Udbytte af deres Virksomhed. Derfor ville de ogsaa hyppig foretrække — og meget ofte være henviste til — at tage en Driftsbestyrer af deres egen Midte, og da de netop ønske at føle sig fri for en slig Myndighed som den, de hidtil have været underkastede, ville de tit ikke just vælge den, der bedst forstaar at skaffe sig Lydighed, men snarere den, af hvem de ikke behøve at frygte, at han vil opkaste sig til Herre.

Vil det saaledes falde vanskeligt at finde en god Driftsbestyrer, saa vil det falde nok saa vanskeligt at tilvejebringe den fornødne Kapital. Maa denne efter Forretningens Beskaffenhed være betydelig, vil det næsten altid være nødvendigt at skaffe den til Veje ved Laan. Men en slig Forening af Arbejdere og en Forretning, der først skal grundlægges og vinde et Navn, nyder i Almindelighed ikke nogen særdeles stor Kredit, og Laan ville derfor kun kunne optages paa byrdefulde Vilkaar. Det viser sig da ogsaa, at selv de Laan, som den franske Regering i 1848 tilstod til produktive Foreninger, uagtet det netop var Laangiverens Formaal at udvikle og fremme disse, blev knyttede til saadanne Betingelser, at de i Virkeligheden kom til at arbejde med en meget dyr Kapital. Men naar man nu saaledes tager i Beregning dels den større Udgift til Forrentning af og Afbetaling paa den laante Kapital, dels den forholdsvis betydelige Andel i Udbyttet, Driftsbestyreren maa have for at være tilstrækkelig interesseret i Foretagendet, end videre den Risiko,

der altid er forbunden med et nyt Foretagende, og det Reservefond, det derfor ogsaa vil være nødvendigt at danne, saa vil det let ses, at den Forøgelse, som Arbejdernes Løn skulde faa derved, at de selv bleve Driftsherrer, i alt Fald i den første Tid -- og denne Begyndelse vil let strække sig temmelig langt -- næppe vil blive af synderlig Betydning, samt at Produktionsforeningerne i det Hele næppe ville gjøre Produktionen saa meget rigere, som deres Forfægtere have bebudet.

Man vil maaske hertil bemærke, at Arbejderne jo selv kunne opspare den til en Begyndelse fornødne Kapital og derefter sukcessivt udvide den med deres Fortjeneste. Dette er ganske rigtigt, og vi skulle ogsaa se, at de Foreninger, der have udviklet sig til noget Betydeligt, netop ere gaaede denne Vej. Men i saa Fald vil der da ofte hengaa en temmelig lang Tid, inden Arbejderne kunne skride til Udførelsen af deres Plan, og hyppig kunne de da heller ikke give deres Bedrift det hensigtsmæssigste og fordelagtigste Omfang; og derved vil der, saafremt det ikke fastholdes, at alle Arbejderne ved lige Indskud skulle tilvejebringe den anvendte Kapital, nødvendigvis opstaa Ulighed imellem dem efter det forskjellige Forhold, hvori de Enkelte have gjort Indskud, og derved let opstaa Strid om, hvorledes Udbyttet skal fordeles imellem dem, der kun formaa at indskyde Arbejdskraft, og dem, der tillige have engageret deres Kapital i Forretningen. Vi skulle senere anføre et Exempel paa en vel begyndt Produktionsforening, der herved gik til Grunde.

Og endelig vil det simple, men nødvendige Spørgsmaal, hvorledes de Enkeltes Udbytte skal fastsættes, naar deres personlige Virksomhed ikke er ganske ensartet, eller hvor vidt den større Energi og Dygtighed, hvormed

Enkelte arbejds-, skal berettige dem til større Andel i Udbyttet, fremkalde mangfoldige Tvistepunkter og frembyde Vanskeligheder, som vel kunne overvindes, hvor den hele Forening tæller forholdsvis faa Arbejdere, der alle personlig kjende hinanden, og frivillig have sluttet sig sammen, men som utvivlsomt ville vise sig omtrent uovervindelige, dersom det skulde være Regelen, at slige Foreninger skulle omfatte alle Arbejdere, saa at Enhver maatte finde Plads i en eller anden, større eller mindre Forening — hvilket jo vilde være Forudsætningen for, at Arbejderspørgsmaalet som saadant kunde siges at være bragt ud af Verden.

Erfaringen viser da ogsaa, at Arbejder-Produktionsforeninger, uagtet man kan forfølge dem mere end 40 Aar tilbage i Tiden, ingensteds have opnaaet nogen syn-derlig Udbredelse, samt at en forholdsvis meget stor Del af dem snart igjen ere blevne opgivne, medens af de tilbageblevne kun meget faa have fyldestgjort de Forventninger, hvormed den hele Institution er bleven hilset. Det er ikke her vor Agt at give en egentlig statistisk Beretning om denne Bevægelses hele Udvikling og nuværende Status, Noget, hvortil der i Virkeligheden ogsaa kun foreligger et temmelig mangelfuldt Materiale*); men det Følgende vil formentlig tilstrækkelig godtgjøre, at disse Foreningers hidtilværende Skæbne og hele Historie næppe tyder paa, at det er ad denne Vej, at Arbejderspørgsmaalet vil blive løst.

Føreløbig maa det endnu bemærkes, hvad der i øvrigt

* I de Skrifter, som have kunnet benyttes, tales som oftest om «associations ouvrières» eller «co-operative societies», uden at de egentlige Produktionsforeninger særlig udsøndres.

alt følger af den foregaaende Udvikling, at vi her kun have de egentlige Arbejder-Produktionsforeninger for Øje, d. v. s. dem, der sigte til at gjøre Arbejderne selv til Driftsherrer. Ligesom vi derfor her slet ikke omhandle Associationer af producerende Arbejdsherrer — eller af Arbejdere, der alt ere deres egne Herrer, saasom Fiskere, jordbesiddende Husmænd o. lign. —, saaledes lade vi ogsaa de Produktioner ude af Betragtning, der drives af de saakaldte Forbrugsforeninger, og gaa ud paa at forsyne disse med visse Varer, saasom Mel eller Brød o. desl. Thi her er Talen jo om Foreninger af lønnede Arbejdere, der vedblive at være dette, og Øjemedet er saaledes aldeles ikke at ophæve Lønningssystemet.

De virkelige Arbejder-Produktionsforeninger ere fra først af i Frankrig opkomne som Følge af de ældre Socialisters Paavirkning, og det var der navnlig Buchez, som alt fra 1831 arbejdede paa Oprettelsen af slige Foreninger, og virkelig ogsaa fik flere stiftede. Allerede disse første Foreningers Skæbne viste imidlertid, hvilken Kombination af Forudsætninger og Betingelser der udkræves for, at de skulle lykkes. Thi uagtet disse Foreningers Medlemmer i det Hele netop besad de Egenskaber, som udfordres til, at en virkelig frugtbar Samvirken kan finde Sted, og uagtet deres Produktion saaledes var tilfredsstillende nok, mislykkedes de dog næsten alle, fordi de ikke vare i Stand til at magte den lige saa vigtige kommercielle Opgave, at tilforhandle sig Raastofferne og fremfor Alt at finde Afsætning for de frembragte Varer. Af samtlige de af Buchez stiftede Foreninger er der derfor kun en, der har trivedes og naaet en større Betydning, nemlig en Forening af Juvelerarbejdere.

Februarrevolutionen fremkaldte Dannelsen af en stor

Mængde Arbejderforeninger af forskjellig Art, i det der indtil Midten af 1849 havde dannet sig omtrent 300, hvoraf kun faa vare ældre end 1848. Efter Dæmpningen af Juniopstanden vare disse Foreninger vel i det Hele ingenlunde særlig Gjenstand for Regeringens Sympathi, men den konstituerende Forsamling bevilgede dem dog den 5. Juli 1848 en Understøttelse af 3 Mill. Francs. Dette Beløb kom vel ikke udelukkende egentlige Arbejderforeninger til Gode, i det det udtrykkelig var bestemt til at fordeles «imellem frit dannede Associationer enten af Arbejdere eller af Arbejdsherrer og Arbejdere i Forening»; men 56 Foreninger modtog dog Hjælp ad denne Vej. Deraf vare de 30 — alle i Paris — netop dannede i Anledning af denne Bestemmelse. Om de 56 Foreninger alle vare virkelige Produktionsforeninger, kunne vi ikke med Sikkerhed se af de os foreliggende Beretninger; men sikkert er det, at de 42 af dem alt efter faa Aars Forløb havde ophørt at existere, og at Tallet i 1855 var sunket ned til 9 endnu bestaaende Associationer; 1863 vare kun 2 af de understøttede Foreninger endnu i Live; begge havde imidlertid arbejdet sig op til en selvstændig Existens og fuldt tilbagebetalt det modtagne Beløb. Ialt skal der i 1863 have existeret 16 producerende Foreninger i Frankrig, og af disse vare de 11 oprettede i 1848—49; det vil heraf ses, at Bevægelsen, i Steden for at gribe mere og mere om sig, snart havde tabt sin Styrke. Senere synes den vel at være tiltagen igjen; Baudrillart nævner saaledes 5 Foreninger, der paa forskjellige Steder have dannet sig i 1863—64, og i «Arbejderen» for Oktober d. A. hedder det, at der 1867 skal have existeret 60 Produktionsforeninger. Det er dog maaske tvivlsomt, om disse alle virkelig have været Produktionsforeninger i den stren-

gere Betydning, vi her alene have havt for Øje; og ligesom det tilføjes, at Tallet senere igjen er sunken til 40, saaledes tør det under alle Omstændigheder efter de anførte Kjendsgjæringer siges, at Bevægelsen i Frankrig hidtil ikke har vist sig at besidde en saadan Styrke og Livskraft, at man i alt Fald i nogen nær Fremtid tør vente en saadan Omdannelse af Samfundsforholdene ad denne Vej, at Arbejderspørgsmaalet kunde siges at være bragt ud af Verden.

Man vil nu maaske gjøre gjældende, at den franske Lovgivning siden Statskupet nærmest har virket hæmmende paa Dannelsen af slige Foreninger. Dette gjælder da i mindre Grad om England, hvis Arbejdere tilmed besidde mange af de Egenskaber, hvorpaa slige Foreningers Trivsel beror, og dog opviser England omtrent det samme Resultat som Frankrig. «Co-operation» synes vel at være trængt ikke lidet igjennem i England, og «co-operative societies» have vundet en temmelig betydelig Udbredelse. Men af disse synes kun forholdsvis meget faa at være egentlige Produktionsforeninger. 1859 sagdes der at existere 20 saadanne, hvoraf imidlertid kun 12 kunde siges at trives. I April 1871 offentliggjordes en Parlamentsberetning om «co-operative societies», der gik til Udgangen af 1870; da den imidlertid er affattet aldeles skematisk og ikke giver nærmere Oplysninger om de enkelte Foreningers Art, er det ikke let at se, hvor mange virkelige Produktionsforeninger der gives. Ligesom imidlertid Prof. Fawcett i 1870 i et særegent Afsnit om «co-operation and co-partnership» udtaler, at «der er i England meget faa industrielle Virksomheder, som ledes efter strengt co-operative Principer», saaledes har en nøje Prøvelse af de i den nævnte Parlamentsberetning meddelte

Data ført os til det Resultat, at af de 749 Foreninger, som Beretningen omfatter — 153 havde ingen Beretning givet — kun 25 vare rigtige Produktionsforeninger.*) Af disse var derhos ingen ældre end 1861, saa at altsaa de i 1859 eksisterende 20 Foreninger enten maa være opløste eller i alt Fald føre en saadan Tilværelse, at de ikke have ønsket at give Beretning derom, medens kun 7 vare ældre end 1865, saa at man ikke har nogen stor Garanti for en fortsat Bestaaen, saa meget mere, som over Halvdelen aldeles ikke havde givet nogen «net profit» eller Dividende til Medlemmerne. Kun i 1 Forening fik hvert Medlem en Dividende af 37 L. St.; i de 24 andre var den samlede Fortjeneste 206 L. St. Om disse 25 Foreninger virkelig alle vare Produktionsforeninger, er nu ganske vist ikke sikkert; men ligesom den i Titlen angivne Virksomhed (saasom Skibsbyggere, Tapetsere, Filehuggere, Bogtrykkere osv.) tyder paa, at de ikke producere blot til eget Forbrug, saaledes synes ogsaa Medlemsantallet at tyde paa, at de ikke ere Forbrugsforeninger, idet det i en af dem kun er 10 og i 7 under 30. Under alle Omstændigheder er da altsaa Antallet snarere sat for højt end for lavt, og Resultatet kun lidet glimrende.

Heller ikke i Tyskland synes Dannelsen af egentlige Arbejder-Produktionsforeninger at have gjort synderlige Fremkridt eller at have ført til synderlig gunstige Resultater. Det hedder vel i den af Schulze-Delitsch for 1871 offentliggjorte Aarsberetning, at der i denne Retning har vist sig et livligt Opsving, idet slige Foreninger nu fremstaa i Mængde og synes, belærte af Erfaringen,

*) Vi henregne nemlig hertil ikke de Forbrugsforeninger, der selv producere nogle af de Varer, de have paa Lager, til eget Forbrug.

at undgaa de ældre Foreningers Misgreb. Men ligesom den hele «Mængde» dog indskrænker sig til imellem 50 og 60 Foreninger*), saaledes maa det yderligere bemærkes, at kun 8 af dem have villet offentliggjøre Resultatet af deres Virksomhed, saa at det næppe er uden Grund, naar et tysk nærmest socialdemokratisk Blad («Frankfurter Zeitung»), i det det gjengiver denne Beretning, tilføjer: «Deraf formaa vi ikke at se, at Schulze har konstateret et livligt Opsving i Produktionsforeningerne. I hele Tyskland otte Produktionsforeninger, som tør fremtræde for Offentligheden med det vundne Resultat — det er dog jammerligt!»

Men om end saaledes Erfaringen synes at stadfæste det Resultat, hvortil den theoretiske Betragtning af Produktionsforeningerne og Betingelserne for deres Virken fører, og om det end saaledes maa erkjendes, at der frembyder sig saa store Vanskeligheder for deres heldige Gjennemførelse, at man næppe af dem tør vente sig Tilvejebringelsen af en ny og bedre Samfundsorden, hvorved Arbejderspørgsmaalet som socialt Spørgsmaal af sig selv vilde være bortfaldet, saa maa det dog paa den anden Side fastholdes, at Erfaringen under alle Omstændigheder viser, at Produktionsforeninger kunne bestaa og under visse Betingelser opnaa en særdeles heldig og heldbringende Udvikling. Og dette er af ikke ringe Vigtighed; thi om det end ikke tør siges, at de i nogen meget væsentlig Grad gjøre den samlede Samfunds-Produktion rigere og mere frugtbringende, saa maa det alligevel indrømmes, dels at de dog, hvor de lykkes, virkelig frembringe en forøget Produktion, dels og fornemmelig, at de i flere andre Retninger øve en saadan Virkning paa de

*) Jfr. «Arbejderen» for Oktbr. 1872.

Paagjældendes Stilling, at man ikke kan Andet end erklære det for i høj Grad ønskeligt, at Produktionsforeninger maa blive oprettede i saa stort Omfang, som deres Natur tilsteder. Det maa nemlig indrømmes, at de, overalt, hvor de gennemføres paa en saadan Maade, at de virkelig lykkes, paa en Gang opfylde de Fordringer, som Industrien stiller for bestandig at kunne skride fremad, og undgaa de Ulemper, denne naturlige Udvikling ellers fører med sig.

Undersøger man nemlig nøjere Aarsagerne til det uhyre Opsving, Industrien i det sidste Aarhundrede har taget, vil ved Siden af Maskinernes Indførelse Gjennemførelsen af en udstrakt Arbejdsdeling findes at være den væsentlige Aarsag hertil. Arbejdsdeling er i allerhøjeste Grad Arbejdsbesparing og giver det størst mulige Udbytte af hver benyttet Arbejdskraft. Industriens Udvikling og Fremadskriden kræver derfor stedse mere en Arbejden i det Store, og herved vanskeliggjøres i højeste Grad den tidligere saa almindelige successive Overgang fra lønnet Arbejder til selvstændig Arbejdsherre. Den dygtige og sparsommelige Haandværkssvend kunde dog altid gjøre sig et begrundet Haab om engang at blive sin egen Herre; for Fabrikarbejderen staar dette Maal i Almindelighed som noget Uopnaaeligt. Han er født til at være lønnet Arbejder, og han vedbliver som oftest at være det til sin Død. Men en slig Leven, uden at have Noget at haabe paa eller et Maal at kæmpe for, er ikke god; den svækker let Arbejdernes moralske Egenskaber i flere Retninger, og den gjør dem til misfornøjede Samfundsmedlemmer.

Og Misfornøjelsen faar derhos ved Lønningssystemet endnu mere Grund; thi dette System har store og iøjnefaldende Ulemper, om det end des værre maa fastholdes,

at det synes en absolut Nødvendighed, der vil vedblive, saa længe Verden staar — og som selv Produktionsforeningerne inden for deres Omraade til Dels have opretholdt, som neden for vil ses. Aldeles bortset fra, at Arbejdernes Virkelyst og deres Iver for den Bedrift, hvori de virke, svækkes derved, at de kun indirekte have en Interesse i dennes heldige Udvikling, kan man let forstaa, at det maa forekomme dem stridende mod den absolute Retfærdigheds Fordringer, at Arbejderne ikke lønnes bedre i en Forretning, der betaler sig brillant, end i en, der kun med Nød og næppe holdes i Gang, men at de tvært imod lønnes ganske ens, hvad enten Bedriften gaar godt eller slet, og at Driftsherren kan arbejde sig op til en hovedrig Mand, medens de Arbejdere, der have samvirket med ham og maaske ved deres Duelighed og Nidkjerhed bidraget ikke lidet til hans Held, ende, som de begyndte. At hint Resultat i Almindelighed skyldes, om ikke udelukkende, saa dog i det Væsentlige dels Driftsherrens egen Dygtighed, dels rent tilfældige Omstændigheder, kan man næppe altid fordre, at Arbejderne skulle kunne indse; og for saa vidt den skyldes heldige Omstændigheder og gunstige Konjunkturer, der ligge aldeles uden for hans Raadighed, synes det da ogsaa ganske billigt, at disse lige saa vel nyde Godt heraf, som han. Det er ogsaa disse Betragtninger, der i den nyere Tid paa flere Steder have ført til Indførelsen af det saakaldte co-partnership, d. v. s. at der gives Arbejderne en vis Andel i Udbyttet, ligesom det jo navnlig ved Aktieselskaber er meget almindeligt at give navnlig de højere Funktionærer Procenter eller Tantième. Men alt Sligt er kun en mindre fuldkommen Gjennemførelse af Produktionsforeningernes Grundprincip.

Ved Siden af de saare væsentlige Fordele, som disse Foreninger saaledes i forskjellige Retninger frembyde, er der endnu en, som ikke er mindst væsentlig, og det er den, at de indeholde den stærkeste Opfordring for Arbejderen til at sammenspare en lille Kapital. Thi det lader sig ikke nægte, at den Opfordring, der under almindelige Forhold er for Arbejderen til at underkaste sig Savn og Møje for at lægge Noget til Side, i det Hele taget er i samme Grad svag, som det, han derved opnaar, maa forekomme ham et ringe Udbytte af saa megen Opofrelse. Man tænke engang ret over, hvilken Selvbeherskelse og hvilke Opofrelser der kræves af en Arbejder, for at han skal kunne sammenspare en Sum af blot 400 Rdl. Det er i Almindelighed store Ting, dersom en gift Arbejder kan sammenspare en saadan Sum i 10-15 Aar. Og hvad har han saa vundet derved? Sætter han denne Sum i en Sparekasse, vil han som Frugten af disse 10—15 Aars Anstrængelser og Afsavn se sin Dagløn forhøjet med — 4 Sk.! Og hvad Andet har han at gjøre end at sætte dem i en Sparekasse, dersom han vil blive ved den Beskæftigelse, han er vant til? Til Driftskapital for en Fabrikation, ja selv for et Haandværk af lidt større Betydning er den for lille. Den eneste Udvej til at gjøre den mere frugtbringende og tilmed blive sin egen Herre er da i Almindelighed kun den, at aabne enten en Beværtningsknejspe eller en lille Handel — kort sagt, at tage fat paa Noget, han slet ikke er vant til, eller forstaar sig paa, og som han derfor lige saa hyppig kommer galt som godt fra. Have derimod 10 Arbejdere af samme Profession sammensparet hver nogle hundrede Rigsdaler, saa bliver det strax en Kapital af nogle Tusinder, naar de forene sig, og med denne Driftskapital og 10 Mænds

Arbejdskraft kan der være Tale om at aabne en Forretning, der kan konkurrere med andre og udvide sig til noget Betydeligt. Erfaringen viser endogsaa, at under heldige Omstændigheder Mindre kan gjøre det.

Saadanne heldige Omstændigheder have nu ganske vist været medvirkende ved enkelte af de Foreninger, der have opnaaet et godt Resultat. Men i det Hele taget maa det dog siges, at dette fornemmelig har beroet derpaa, at Foreningerne opfyldte de Betingelser, der udgjøre den væsentligste Forudsætning for et lykkeligt Udfald. En nærmere Betragtning af flere af disse Foreningers Udviklingshistorie vil derfor oplyse disse Betingelser. Men forinden skulle vi i al Almindelighed fremhæve dem, der umiddelbart synes at følge af Produktionsforeningernes eget Væsen og Natur.

Som en aldeles nødvendig Forudsætning for at en slig Forening skal kunne trives, maa det da for det Første nævnes, at samtlige Medlemmer af Foreningen maa kjende hinanden nøje og have en fuldkommen Tillid til hinanden gjensidig. Herved er der allerede angivet en vis Begrænsning i Henseende til Foreningens Talrighed, dog selvfølgelig ingen absolut Begrænsning. Dernæst maa da Enhver især være i Stand til uhildet at vurdere sine egne Evner og til at hengive sig til den Del af Virksomheden, som bedst passer for ham; men fremfor Alt maa de have Klarblik nok til at udpege den iblandt dem, der er bedst skikket til at overtage den egentlige Ledelse som Forretningsfører. Ligesom de derhos maa have Resignation nok til at underkaste sig den selvvalgte Driftsbestyrers Myndighed og til at adlyde hans Ordre, selv om de i det Enkelte formene at se rigtigere og vide bedre Besked, end han, saaledes maa de end videre opgive alle

Fordringer paa et vist bestemt Udbytte og endog finde sig i at faa deres Frembringelser mindre godt betalte end Andre, saa længe indtil de have vundet tilstrækkeligt Fodfæste til fuldt ud at optage Konkurrencen med Enhver. Og selv om det fra første Færd synes at gaa godt, maa de kunne forudse ugunstige Konjunkturer og forberede sig paa dem ved i Tide at danne en Reservefond, ligesom de i det Hele maa besidde den fornødne Selvbeherskelse til stadig at lægge Noget af deres Fortjeneste til Side til Udvidelsen af deres Forretning. Alle disse Træk ville vi gjenfinde hos de Produktionsforeninger, der særlig have tildraget sig Opmærksomhed ved de opnaaede Resultater, og af hvilke vi her skulle fremdrage nogle; et Par Exempler paa mislykkede Associationer ville derefter vise os, at alt dette endnu ikke er nok til at sikre et heldigt Udfald.

I Aaret 1848, der saa saa mange Produktionsforeninger dukke frem i Frankrig, besluttede blandt Andre 17 Murere at forsøge paa ad denne Vej at blive deres egne Herrer. De ejede imidlertid aldeles ingen Kapital, og foreløbig maatte de derfor vedblive at arbejde som hidtil for at tilvejebringe en saadan ved stadig at lægge Noget til Side af deres Løn. — I den fælles Sparebøsse nedlagde de $\frac{1}{10}$ af deres Dagløn, og i 1854 havde de da herved opsparet en Kapital af 17,000 Francs, saa at hver af dem altsaa aarlig havde maattet lægge omtrent 50—60 Rdl. til Side. De begyndte da at arbejde paa egen Haand, og da de arbejdede baade godt og billigt, tiltog deres Forretning snart i Omfang, og nogle af de mest bekendte og anselige Privatbygninger i Paris skyldte dem deres Tilblivelse. Da de derhos stadig optog ny Medlemmer, var deres Tal i 1860 voxet til 107, og

de ejede allerede da en Kapital af 360,000 Francs. Men det er ogsaa deres Regel, at Ingen kan blive Medlem af Foreningen uden at have Del i den fælles Kapital, hvorved man har opnaaet at undgaa Striden imellem Arbejdets og Kapitalens modstaaende Krav. Fremgangsmaaden ved Fordelingen er den, at enhver Arbejder først modtager den for hans Virksomhed almindelige Arbejds løn; dernæst fradrages et Beløb til Erstatning af Slid paa Redskaber m. v., en bestemt Sum henlægges til Reservefond, og Resten af Udbyttet deles da saaledes, at Kapitalen erholder $\frac{2}{5}$, medens de andre $\frac{3}{5}$ fordeles imellem Arbejderne i Forhold til, hvad Enhvers samlede Løn har udgjort, saa at altsaa den højst lønnede Arbejder, der antages ved sin Dygtighed at bidrage mest til at skaffe Foreningen Anseelse og Fortjeneste, ogsaa faar den største Andel af Udbyttet.

En anden af de i 1848 stiftede Pariserforeninger er Pianofortefabrikanternes, der særlig afgiver Exempel paa de Afsavn, som Arbejderne maa være rede til i den første Tid at underkaste sig og den Resignation, som er nødvendig med Hensyn til den Godtgjørelse, de kunne kræve for deres Arbejde. 14 Arbejdere, der vare saa fattige, som Arbejdere kunne være, og som hverken havde Kapital eller blot selv ejede deres Redskaber, sluttede sig sammen og begyndte, efter at de med største Anstrængelse havde faaet sammensparet omtrent 1100 Francs — altsaa hver kun omtrent 25 Rdl. — deres Virksomhed, som foregik i et meget lille Værelse i et af de daarligste og billigste Kvarterer i Paris. Der arbejdede de saa, i det de underkastede sig ethvert muligt Savn og i mange Maaneder maatte leve langt fattigere, end de havde behovet at gjøre, hvis de havde villet tage Arbejde hos

Andre. Saa fattige vare de, at de med Glæde gik ind paa at sælge et af deres første Instrumenter til en Bager, som betalte Prisen derfor — omtrent 180 Rdl. — med Brød; saa havde de dog sikret sig det Allernødvendigste til Livets Ophold. Men saa megen Opofrelse og Udholdenhed bragte omsider sin Løn; lidt efter lidt besejrede de de forskjellige Vanskeligheder, som ethvert nyt Foretagende har at kæmpe med, og allerede i 1850 vare de komne saa vidt, at de, efter at deres Antal var voxet til 32, kunde leje et rummeligt Værksted til 700 Rdl. og vare i Besiddelse af en i Forretningen anbragt Kapital af 14—15,000 Rdl. Senere ere de blevne Ejere af et udstrakt Fabriklokale og have opnaaet en aarlig Afsætning af Pianoforter til en Værdi af 72,000 Rdl. Det maa endnu fremhæves, at de bestandig have hævdet deres først vundne Ry for at levere paa en Gang fortrinligt og billigt Arbejde. Enhver Arbejder faar Betaling stykkevis for det leverede Arbejde, og Aarets Overskud fordeles da ligeledes her i Forhold til den samlede Indtægt, Enhver har havt.

En tredje af de i 1848 stiftede Foreninger, som fortjener særlig Opmærksomhed, er Støledrejernes Forening. Uagtet ogsaa de i Førstningen lede Savn af enhver Art, vilde de dog ikke søge at erholde nogen Del i den bevilgede Statsunderstøttelse. «Vi ville forblive fri og ikke skylde Nogen Noget», sagde de, og deres Forening trivedes efterhaanden, saa at den alt for flere Aar siden havde en aarlig Omsætning af 300,000 Francs. Samtidig var dens Medlemstal voxet fra 20 til 50; men i samme Grad, som Antallet steg, fordoblede den Stræng-
hed, hvormed de fra først af havde vaaget over hinandens Optræden og hele moralske Karakter og Vandel. Det er nemlig ikke blot deres Arbejdsvirksomhed, som er

Gjenstand for den strængeste Kontrol, men ogsaa deres Forhold uden for Værkstedet maa være dadelfrit. Denne Strænghed have de til fælles med den oven for berørte, af Buchez stiftede, Forening af Juvelarbejdere, den eneste af hans Foreninger, der lykkedes, og hvis Medlemmer ligeledes have Ord for at være strænge, alvorlige Katholiker. Ogsaa de begyndte særdeles smaat i 1835, nemlig med en samlet Kapital af omtrent 70 Rdl.; men allerede 1851 solgte de aarlig for 130,000 Francs, og siden den Tid har Foreningen udvidet sig yderligere og endog stiftet Filialer. Denne Forening, har imidlertid for saa vidt ikke fastholdt den strænge Form for en Produktionsforening, som den ogsaa betjener sig af lønede Arbejdere, der ingen Del have i Foreningen — Noget, der i øvrigt gjælder om flere Foreninger og afgiver et Vidnesbyrd om det Umulige i at optage enhver hvilken som helst Arbejder i en Produktionsforening. Denne Forening synes i øvrigt for en Del at skylde sit Held til den Omstændighed, at den har en enkelt «Gerant» (Forretningsfører), der ikke blot repræsenterer Foreningen udadtil, men ogsaa indadtil optræder som den egentlige Styrer af den hele Bedrift.

Dette Sidste gjælder i det Hele taget om flere af de Foreninger, der ere trivedes bedst. Saaledes var der — og er maaske endnu i Paris en Forening af Stolemagere, der almindelig gik under Navn af «Association Antoine», fordi den styredes af en Mr. Antoine, der i den Grad var Enehersker, at alle Bestemmelser om Valg af en Bestyrer efter hans eget Udsagn kun vare «une façon de parler», da det var en given Sag, at han maatte være Gerant; ja, da der opkom en Opposition imod ham, tvang han uden videre denne til at træde ud af Foreningen. Ogsaa denne For-

ening er begyndt fra næsten Intet, i det den aabnede sin Virksomhed med en Kapital af kun 504 Francs 20 Cent., hvoraf de 369 Francs vare anbragte i Redskaber; men i 1857 ejede de 68 Medlemmer, som den da talte, et Etablissement, der ansloges til en Værdi af 400,000 Francs. Ogsaa den virkede i øvrigt for en væsentlig Del med ligefrem lønnede Arbejdere, i det disses Antal paa den anførte Tid udgjorde over 100.

De sidst anførte Exempler ere ikke de eneste, som stadfæste den Sætning, at det Væsentlige i Produktionsforeningerne ikke just er det, at unddrage dem fra at være underkastede en enkelt Mands Ledelse og Myndighed, i det det tvært imod i mange Tilfælde viser sig, at det netop er den ubetingede Underkastelse under Gerantens Styrelse, der har ført de paagjældende Foreninger lykkelig igjennem alle Vanskeligheder. Ligeledes bekræfte, som alt berørt, flere af de anførte Exempler den Paastand, at det næppe nogen Sinde vil lykkes ad denne Vej helt at ophæve Lønningssystemet og dermed løse Arbejderspørgsmaalet, i det de ret livskraftige Foreninger, naar de have naaet et vist Omfang og en vis Formuenhed, i Almindelighed ende med selv at blive Arbejdsherrer for lønnede Arbejdere. Men i det dette strider imod Produktionsforeningernes Ide og bringer dem til at lide under de samme Ulemper som de bestaaende Fabrikforretninger, uden at de paa den anden Side ere i Besiddelse af disses Fortrin, indeholdes heri en Fare for deres yderligere Udvikling, saaledes som det ogsaa har vist sig at blive Tilfældet i «Rochdale co-operative Cotton-Manufactory».

I det som Produktionsforeningernes Hjemsted berømt blevne Rochdale besluttede nemlig en Del Fabrikarbejdere

i 1855 at oprette en Bomuldsfabrik. Bomuldshandelen var paa den Tid paa sit Højdepunkt, og Forretningen slog derfor strax godt an. Man var begyndt med at leje et indskrænket Lokale; men Forretningen viste sig saa indbringende, at man snart kunde leje en Del af en gammel Fabrik, og paa en Kapital af 5000 L. St. fik man en Dividende af $13\frac{1}{2}$ pCt., der fordeltes saaledes, at der først betaltes 5 pCt. af den indskudte Kapital, hvorefter det Overskydende deltes ligelig imellem Kapitalen og Arbejdet, saa at hver Arbejder fik sin Andel bestemt i Forhold til den samlede Løn, han havde oppebaaret. Snart besluttede man sig til at bygge en egen Fabrik, der blev fuldført i 1860 og havde kostet den betydelige Sum af 45,000 L. St., men ogsaa udmærkede sig ved sit fortrinlige Maskineri, saa at den havde Ord for at være en af de bedste i England. Den betydelige Kapital var imidlertid vel bleven rejst blandt Arbejdere, men ingenlunde blot blandt dem, der selv arbejdede i Fabrikken; og Følgen heraf var, at der blev en bestemt Sondring imellem Arbejdets og Kapitalens Interesser, i det dennes Repræsentanter søgte at tilrive sig det størst mulige Udbytte. Til sidst lykkedes det disse at sætte igjennem, at der skulde gives en fast Løn for Arbejdet, saa at hele Overskuddet skulde fordeles i Forhold til den indskudte Kapital. Her ved var Produktionsforeningen faktisk gaaet over til at blive et Aktieselskab af Arbejdere, der sysselsatte andre Arbejdere mod fast Løn — og under de netop da opkommende vanskelige Tider for Bomuldsindustrien kunde dette ikke udholde Konkurrencen med bedre styrede Fabrikker. Foreningen maatte efter nogle Aars Forløb opløse sig, efter at Fabrikken var bleven solgt.

Det vilde føre for vidt at forfølge alle de mangfoldige

Produktionsforeninger, der efter en kortere eller længere Tids tilsyneladende Blomstring til sidst ere strandede, for deraf at paavise Aarsagerne til, at de saaledes ere mislykkedes. Men vi skulle dog endnu fremhæve, at, ligesom flere af de Foreninger, der have udviklet sig heldigst, have maattet kæmpe sig frem ved egne Kræfter fra en særdeles ringe Begyndelse, saaledes viser omvendt Erfaringen, at de Associationer, der fra først af ere blevne hjulpede frem paa kunstig Maade, slet ikke have villet trives. Foruden de mange Foreninger, der modtog Hjælp fra den franske Regering i 1848, skulle vi saaledes endnu for Englands Vedkommende anføre «The Co-operative Tailors», der blev kaldt til Live af et filantropisk Selskab «The Christian Socialists», der var i høj Grad ivrigt for at fremme Produktionsforeninger, og derfor ikke blot understøttede hin Skrædderforening med Laan, men ogsaa bevægede Folk til for Øjemedets Skyld at blive dens Kunder. Resultatet heraf var, at de aldrig lærte selv at skaffe sig Kunder ved at betjene dem bedre og billigere end Andre, og lige saa lidt lærte selv at samment spare den fornødne Kapital; Foreningen opnaaede derfor aldrig nogen videre Udvikling, men vedblev stedse at trænge til Understøttelse.

Den Lære, som kan uddrages af de her omtalte saa vel heldige som uheldige Foreninger, er da, foruden hvad der alt er anført, fornemmelig følgende: For det Første maa en Produktionsforening, for at lykkes, helt og holdent udgaa fra Arbejdernes eget Initiativ og strax fra Begyndelsen lære at staa paa sine egne Ben og at kunne optage Konkurrencen med de bestaaende Firmaer ved at overgaa disse i dygtigt og billigt Arbejde — Noget, som jo netop skulde kunne blive Resultatet af de særegne

Betingelser, hvorunder der her arbejdes. For at dette skal kunne blive Tilfældet, maa dernæst Foreningerne holde sig til et saadant Omraade, hvor deres ejendommelige Fortrin kunne gjøre sig gjældende og deres svage Sider ikke komme synderlig frem. Ligesom da en umiddelbar Betragtning af slige Foreningers Natur lærer, at de Foretagender, der skulle egne sig for dem, maa have det til fælles med Aktieforetagender, at deres Held ikke væsentlig maa bero paa en enkelt Leders Drift, Energi og Indsigt, hvorfor navnlig det Kommercielle kun maa spille en underordnet Rolle, medens paa den anden Side Foreningerne dog ikke bør kaste sig over saadanne Foretagender, der netop fortrinsvis egne sig for Aktieselskaber, nemlig saadanne, der kræve en betydelig Kapital, og i hvilken denne er Hovedsagen, saaledes viser ogsaa saa vel de anførte Exempler som mange andre ikke anførte, at de Forretninger lykkes bedst for Produktionsforeninger, hvori det personlige Arbejde er Hovedsagen, Kapitalen derimod af mere underordnet Betydning. De fleste af de Forretninger, der ere lykkedes, ere saaledes nærmest Haandværksforretninger; vi have nævnt Murere, Pianofortemagere, Juvelarbejdere og Stolemagere; foruden disse vare de fleste af de Foreninger, der havde bevaret deres Existens indtil 1863, Foreninger af Filehuggere, Brillemagere, Nagelsmede, Snedkere, Læsteskærere, Bygningsmalere, Bogtrykkere o. lign.

Fastholdes dette, at Foreningernes Held i Almindelighed er betinget af, at deres Virksomhed er en saadan, hvor det personlige Arbejde er det overvejende, og hvor der ikke udkræves en talrigere Mængde Arbejdere, end at de fuldstændig kunne kjende hinanden og let kontrollere hinanden, samt at den er en saadan, der i Almindelighed

har en jævn og rolig Afsætning, som ikke er afhængig af særegne Konjunkturer, til hvis Benyttelse der kræves saa vel særlig Indsigt som rask, energisk Handlen, saa vil man ogsaa let indse, at Produktionsforeninger næppe nogen Sinde ville kunne blive Hovedformen for den industrielle Virksomhed, end sige saa talrige, at der ikke mere skulde existere lønnede Arbejdere — og saa vil man let forstaa, baade hvorfor saa mange Foreninger ere gaaede i Stykker, og hvorfor de, der ere lykkedes, dog i Almindelighed ingenlunde have beriget deres Medlemmer.

Det er jo nemlig i Almindelighed netop de Foretagender, fra hvilke Produktionsforeningerne efter det Anførte bør afholde sig, der give et stort Udbytte og berige deres Ledere — saafremt de lykkes. En Forretning, der drives i et mindre Omfang og med en jævn og stadig Afsætning, kan vel, naar den ledes med Omhu og Indsigt, bringe jævn Velstand; men det er kun, naar en Forretning drives i det Store eller giver et efter Konjunkturerne meget veksende Udbytte, at den kan bringe overordentlig Fordel — eller store Tab. Groshandleren og Fabrikanten ere Folk, der i kort Tid under heldige Forhold kunne erhverve sig en stor Rigdom; Haandværkeren og Detailhandleren erhverver den i alt Fald først efter mange Aars dygtige og udholdende Arbejde. De Foreninger, der ret ere lykkedes, have i Almindelighed holdt sig til den sidst nævnte Art af Virksomhed og have derfor ogsaa kun bragt det til et jævnt godt Udbytte for deres Medlemmer; de Foreninger, der have forsøgt sig i den førstnævnte Art af Virksomhed, ere som oftest mislykkedes, fordi de ved deres Tilblivelsesmaade og Organisation i det Hele savne de Betingelser, der udfordres til,

at slige Foretagender skulle lykkes. Men selv om dette ikke var Tilfældet, saa ligger det dog ligefrem i Sagens Natur, at dersom alle Foretagender af denne Art gik over til Produktionsforeninger, maatte en stor Del af dem mislykkes, for at nogle enkelte skulde kunne gjøre deres Medlemmer til rige Mænd. Thi det er netop den store Hemmelighed, som de, der ville løse Arbejderspørgsmaalet ad Produktionsforeningernes Vej, ikke have faaet Øjnene ret op for, at det, der gjør adskillige Driftsherrer til hovedrige Mænd, ikke er den Fordel, som de vinde paa Arbejdernes Bekostning, men derimod den Fordel, som de vinde — paa andre Driftsherrers Bekostning. Og derfor bevæger man sig ogsaa i Illusioner, naar man tror, at de nuværende lønnede Arbejdere ved at blive deres egne Driftsherrer Alle tilsammen vilde vinde saa overordentlig meget mere i Udbytte, end nu. Thi en stor Del af det, der gjør Driftsherrerne rige, ville de ikke kunne naa af den Grund, at det er Driftsherrens personlige Arbejdsløn, som han under en hvilken som helst Ordning vil beholde, saa vist som de lønnede Driftsbestyrere for et Aktieselskab faa den lige saa fuldt som de selvstændige Driftsherrer af samme Art; og en anden Del deraf opløser sig i Virkeligheden i et Intet, naar man tager alle Driftsherrerne under Et — thi det er det, som de gjensidig vinde paa hinandens Bekostning.

Disse Sætninger have den største Betydning med Hensyn til Opfattelsen af det hele Forhold imellem de lønnede Arbejdere og Driftsherrerne; vi skulle derfor i et af de følgende Hæfter gjøre dem til Gjenstand for en nærmere Betragtning i en særlig Artikel.
